

2.3. Близькосхідна політика КНР на сучасному етапі

Китай здавна підтримує активні двосторонні та багатосторонні відносини із країнами Близького Сходу.

Утім в історії КНР нинішній етап бачиться особливим, адже він характеризується праґненням Пекіна мати оновлені всебічні і взаємовигідні політичні, економічні, культурні та інші відносини з країнами зазначеного регіону.

Відносини сучасного Китаю з близькосхідними країнами фактично були започатковані на Бандунгській конференції країн Азії та Африки у 1955 р. Як відомо, згадана конференція започаткувала Рух неприєдання і визначила основні принципи взаємовідносин афро-азійських країн. КНР була одним з ініціаторів проведення Бандунгської конференції і розробником принципів взаємин країн, які, по суті, протистояли головним учасникам «холодної війни». Серед цих принципів найважливішими були повага суверенітету і територіальної цілісності країн так званого «третього світу» (термін, запропонований Китаєм), а також спільна протидія іноземному втручанню у внутрішні справи держав «третього світу».

На Близькому Сході з 1950-х рр. роль КНР полягала в підтримці арабських режимів у протидії, як тоді говорили, імперіалізму, колоніалізму і неоколоніалізму. Послідовна політика Пекіна була схвалено сприйнята арабськими країнами, які одразу ж пішли на встановлення дипломатичних відносин із КНР. У 1956 р. першим встановив дипвідносини з Китаєм Єгипет. За ним послідували Сирія, Ємен, Марокко і Судан. Згодом Пекін налагодив політичний діалог і співробітництво з усіма арабськими країнами, а також із 50 з 53 африканських держав.

Китайсько-арабські відносини пройшли довгий шлях становлення і розвитку. Протягом усього цього часу вони відчували вплив зовнішніх і внутрішніх факторів та не уникнули впливу конфронтації всередині колишнього соціалістичного табору і суперництва великих держав на Близькому Сході. Позиція Пекіна щодо згаданих глобальних і регіональних чинників знайшла своє відображення в офіційних концептуальних заявах лідерів КНР. Зокрема під час свого візиту до Каїра в 1964 р. Прем'єр Держради КНР Чжоу Еньлай озвучив наступні п'ять принципів відносин Китаю з арабськими країнами:

1. Китай підтримує національну незалежність арабських країн і ведення боротьби проти імперіалізму, а також старих і нових колонізаторів;
2. Китай підтримує політику нейтралітету і неприєднання арабських країн;
3. Китай підтримує єдність арабських країн у виборі шляху розвитку;
4. Китай підтримує способи, засновані на принципах миру і невтручання у внутрішні справи, розроблені арабськими країнами для вирішення внутрішніх проблем;
5. Китай поважає свободу і нейтралітет арабських країн та дотримується політики невтручання в їхні внутрішні справи.

Але з плином часу до 1980-х рр. починає складатися нова зовнішньополітична доктрина КНР, яка до нинішнього моменту є потужною базою зростаючої зовнішньополітичної активності Китаю. Теоретична основа сучасної зовнішньої політики Пекіну закладена після змін, затверджених на III Пленумі ЦК КПК у 1978 р. І якщо у внутрішній політиці Китаю акцент було зроблено на проведенні «четирьох модернізацій», то зовнішній політиці була відведена допоміжна роль, пов'язана із забезпеченням сприятливих зовнішніх умов для модернізації Китаю [1]. Головним завданням стало налагодження позитивних контактів з усіма членами світового співтовариства.

На рубежі ХХІ століття діалог у форматі КНР — Арабський світ почав активізовуватися. Згадане відбувалося поряд із багатьма іншими світовими процесами на тлі висновків Пекіна з не завжди позитивного для КНР минулого. Можна навіть говорити про новий етап розвитку китайсько-арабського співробітництва. «Взаємні інтереси — основа

безпеки відносин», — ці слова сьомого міністра закордонних справ КНР Цянь Цічена можна вважати одним із найважливіших постулатів сучасної зовнішньополітичної стратегії КНР, який є складовою частиною китайських концепцій «гармонійного світу» і «мирного розвитку».

Разом із цим у березні 2013 р. відбувся прихід до влади нового покоління китайських державних діячів і політиків. Ними були підтвердженні принципи зовнішньої політики КНР на Арабському Сході, які полягають у сприянні зміцненню авторитету і невтручанні у внутрішні справи країн Близького Сходу. У своєму новорічному зверненні до китайського народу 31 грудня 2015 р. Голова КНР Сі Цзіньпін заявив: «Світове співтовариство хоче почути голос Китаю і побачити китайські проекти пошуку вирішення міжнародних проблем» [10]. Вже 13 січня 2016 р. було оприлюднено «Білу книгу» активізації керівництвом Китаю його близькосхідної політики. Доречно додати, що значно раніше були оприлюднені Стратегічні документи з активізації політики КНР в Африці (2006 р.), а також Латинській Америці та Карибському регіоні (2008 р.). Багато оглядачів вважають, що МЗС КНР дещо повільно розверталося до регіону Близького Сходу, і стратегічний документ щодо активізації китайської політики в зазначеному регіоні з'явився із запізненням. Але практичні кроки керівництва Китаю дозволили змінити аналітичне вичікування на стрімке просування вперед.

Згідно з положеннями «Білої книги» політики КНР на Близькому Сході Китай перед обличчям спільніх викликів і шансів відстоює нову концепцію безпеки на основі взаємної довіри, взаємної вигоди, рівних прав і співробітництва. Пекін тісно пов'язує корінні інтереси китайського народу, розвиток та безпеку Китаю із загальними інтересами народів світу, розвитком і миром на всій планеті, ретельно сприяє побудові гармонійної планети, яка повинна характеризуватися довготривалим миром і спільним процвітанням, за рахунок власного мирного розвитку.

Стосовно країн Арабського Сходу це знайшло своє відображення в наступних 4 принципах китайсько-арабського партнерства нового типу:

1. Побудова відносин, заснованих на взаємній повазі, і таких, що мають на меті спільний розвиток і зміцнення політичних відносин;
2. Збагачення за рахунок тісніших економічних і торговельних відносин;

3. Обмін досвідом за рахунок розширення культурного обміну;

4. Зміцнення співробітництва і координації зусиль із міжнародних питань, особливо з питань, що стосуються інтересів обох сторін.

Прагнучи втілити у практичну політику вказані принципи, Голова КНР Сі Цзіньпін вже 19–23 січня 2016 р. здійснив державні візити до Саудівської Аравії, Єгипту та Ірану. Це були перші державні візити керівника Китаю до близькосхідного регіону після революції «арабської весни» [3].

Тут варто зауважити, що Китай нині є вже 2-м економічним партнером країн близькосхідного регіону, тоді як 4 з 6 провідних експортерів нафти до КНР знаходяться саме на Близькому Сході. Це Саудівська Аравія, Іран, Ірак та Оман. Звідси КНР імпортує 56 % своєї нафти (зазначимо, що у 2015 р. Китай імпортував 335,5 млн т нафти; темпи зростання його імпорту цієї сировини становлять 8–10 % щорічно) [6].

У 2000 р. було започатковано роботу Китайсько-Арабського форуму економічного співробітництва. Товарообіг КНР з країнами регіону зріс із 5,2 млрд дол. у 1993 р. до 300 млрд дол. у 2013 р. У «Білій книзі» 2016 р. ставиться мета активізації китайсько-арабського економічного співробітництва. Нинішній орієнтир цієї співпраці ставиться на позначці 600 млрд дол. у 2024 р. [7].

Китай активно втілює в життя ініціативи відродження Економічного поясу співробітництва Шовкового шляху (Silk Road Economic Belt Initiative (SERI) та відкриття морського Шовкового шляху ХХІ століття (XXI-st Century Maritime Silk Road).

Саме вказані ініціативи просував Голова КНР Китаю Сі Цзіньпін під час січневих 2016 р. державних візитів до Ер-Ріяду, Каїра і Тегерана. У ході візиту до Саудівської Аравії китайський керівник і король Саудівської Аравії Салман вивели двосторонні відносини на рівень стратегічного партнерства. Було підписано 14 двосторонніх угод про співробітництво в різних галузях. Зокрема йдеться про новаторську співпрацю в аерокосмічній галузі, а також сferах комунікацій, енергетики, оточуючого довкілля, культури, науки і техніки тощо.

Китай запропонував Саудівській Аравії, Єгипту та Ірану розширити співробітництво в будівництві, індустріалізації, урбанізації, модернізації, зайнятості населення (що особливо актуально для Єгип-

ту та Ірану з їхнім 100-мільйонним населенням), розвідці корисних копалин, транспорті, пошуку нових джерел енергії, авіакосмічній та оборонній галузях, спільній реконструкції доріг і портів, перенесенні частини китайського виробництва на Близький Схід для створення нових робочих місць.

У Каїрі було підписано 21 двосторонню угоду. Було урочисто відзначено 60-річчя встановлення єгипетсько-китайських дипломатичних відносин; 2016 рік був оголошений роком Китаю в Єгипті.

Лідер КНР підтримав програму економічного розвитку АРЄ, розроблену новим керівництвом Єгипту на чолі з президентом Абдель Фаттахом Аль-Сісі. Крім згаданих нових галузей співпраці, китайська делегація запропонувала спільно розвивати бізнес у легкій промисловості, створенні нових марок одягу, налагоджені виробництва в АРЄ металевих виробів, інших споживчих товарів, а також іграшок, світовий ринок яких стрімко розширюється.

Програмним для китайсько-арабських взаємин став виступ Сі Цзіньпіна у штаб-квартири Ліги арабських держав (ЛАД) у Каїрі 21 січня 2016 р. Спільну діяльність 22 арабських членів Ліги КНР активно підтримує.

У своєму виступі Голова КНР зупинився на важливості спільної боротьби з тероризмом, нерозповсюджені ядерної зброї (зокрема підтримці відомих ініціатив АРЄ зі змінення без'ядерного режиму в Африці і розповсюджені цього режиму на Близький Схід), нерозповсюджені хімічної зброї. Сі Цзіньпін підкреслив важливість спільних зусиль КНР і ЛАД у боротьбі за мир у регіоні, спільний сталий розвиток, у налагоджені політичного діалогу замість збройної боротьби у вирішенні проблемних питань.

Голова КНР ще раз підкреслив принципову позицію Пекіна щодо справедливого вирішення палестинської проблеми, яка є серцевиною близькосхідного конфлікту, поваги законних прав палестинського народу. Сі Цзіньпін нагадав, що, починаючи з 2002 р., Китай призначив вже 4 посередників у палестино-ізраїльському конфлікті, і ще раз залишив до мирного врегулювання палестинської проблеми. Згадане також підкреслювалось новим китайським керівництвом у 2013 р. в Пекіні, під час переговорів із представниками палестинців та Ізраїлю.

РОЗДІЛ II. КИТАЙ У СУЧASNІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Пекін неодноразово наголошував на необхідності відновлення мирного процесу на Близькому Сході і проведенні в нових умовах нових прямих переговорів між керівництвом Палестинської національної адміністрації (ПНА) і Держави Ізраїль.

Від імені КНР Сі Цзіньпін оголосив про виділення Китаєм 50 млн юанів (7,5 млн дол.) економічної допомоги ПНА, а також 230 млн юанів (35 млн дол.) гуманітарної допомоги Сирії, Лівану, Йорданії та Ємену.

Виходячи на загальноарабський рівень, Голова КНР повідомив про готовність Пекіна надати позики арабським країнам регіону в обсязі 15 млрд дол., а також 10 млрд дол. комерційних кредитів та 20 млрд дол. — спільним інвестиційним фондам. Було оголошено про готовність КНР створити спільний банк інвестицій у транспортну інфраструктуру близькосхідного регіону [11].

Вищезазначені китайські ініціативи на арабському напрямку одержали нові імпульси в ході державного візиту короля Саудівської Аравії Салмана до КНР, який відбувся 15 березня 2017 р. (офіційна частина).

Велике значення надається Китаєм розвитку взаємин з Іраном. У січні 2016 р. китайський лідер став першим керівником ядерної держави, який відвідав Тегеран після зняття міжнародних санкцій з Ірану внаслідок укладення відповідної багатосторонньої угоди у липні 2015 р. після тривалих 12 років політичних переговорів. У ході свого близькосхідного турне Сі Цзіньпін неодноразово підкреслював відданість КНР принципам нерозповсюдження ядерної зброї, а також активній участі у згаданих багатосторонніх переговорах з Іраном із зазначеної проблематики. У нових умовах змінена позиція Ірану дозволила вивести на рівень стратегічного партнерства взаємини Китаю та Ірану. У Тегерані було підписано 17 двосторонніх угод про співробітництво у сферах комунікацій, енергетики, боротьби зі змінами клімату, інвестиційній співпраці, культурі, ЗМІ, науці і техніці, спрощені митних процедур тощо.

Браховуючи своє задіяння на арабському напрямку, Китай виважено підходить до співпраці з Іраном. Така збалансованість і виваженість сприяє дотриманню всіма сторонами принципів мирного співіснування і послідовності у політичному захисті власної державної безпеки [4].

Саме виваженістю зовнішньополітичних устримлінь КНР можна пояснити те, що заключний акорд у китайсько-арабському-іранському трикутнику переговорів 2016 р. було надано можливість зробити Саудівській Аравії, враховуючи її особливу роль в арабському та ісламському світах. Ідеється про візит заступника кронпринца, міністра оборони і голови ради економічних реформ Саудівської Аравії принца Мохаммада бен Салмана до Пекіна у серпні 2016 р. Згаданий візит дав можливість не лише обговорити нові чутливі питання китайсько-саудівських взаємин, а й закріпити провідну роль Ер-Ріяду у розвитку взаємовигідних відносин Арабського Сходу з КНР. Було досягнуто домовленості про візит нового короля Саудівської Аравії Салмана в КНР.

У середині березня 2017 р. король Саудівської Аравії Салман здійснив заплановане турне країнами Азії, яке тривало майже місяць. Саудівський монарх відвідав Малайзію, Індонезію, Японію. Але головну роль у ході турне було відведено Китаю, який король фактично відвідав двічі: спершу неофіційно 12–14 березня 2017 р., після чого 14 березня 2017 р. з КНР відбув до Японії з державним візитом, і вже 15 березня повернувся з Токіо до Пекіна.

Під час державного візиту до Китаю король Салман і Голова КНР Сі Цзіньпін підтвердили загальний високий стратегічний характер двосторонніх відносин, у яких не можна не відзначити економічну складову. Зокрема на перемовинах ішлося про участі Китаю в амбітній програмі економічних реформ у Саудівській Аравії, відомій під назвою «Бачення 2030» («Vision 2030»), а також участі Королівства в реалізації китайської економічної ініціативи, відомої, як вже згадувалося, під назвою Відродження Шовкового шляху і започаткування морського Шовкового шляху — Silk Belt Road and XXI-st Century Maritime Silk Road Initiative [5]. Керівники обох держав взяли участь у Китайсько-Саудівському бізнес-форумі. Загалом у ході візиту був підписаний 21 двосторонній меморандум про взаєморозуміння в економічній сфері на загальну суму 65 млрд дол. [9].

Із важливих політико-дипломатичних домовленостей було повідомлено про відкриття консульства Саудівської Аравії в китайському портовому місті Гуанчжоу (фактично консульство працює в зазначеному місті із січня 2017 р.) [2].

Необхідно підкреслити важливість державного візиту короля Саудівської Аравії Салмана до КНР, який став лише другим візитом саудівського монарха за кордон за час його дворічного правління Королівством із січня 2015 р. Перший візит короля був на саміт Ліги арабських держав у єгипетському місті Шарм ель-Шейх у березні 2015 р., в розпал війни у Ємені та арабських звинувачень на адресу Ірану щодо його підривної ролі в зазначеному єменському конфлікті, який сьогодні вже є, по суті, арабсько-іранським конфліктом на аравійських єменських теренах.

З іншої сторони, не можна не відзначити, що у часі візит короля Салмана до КНР збігся з офіційним візитом заступника саудівського кронпринца і міністра оборони Мохаммада бен Салмана до США. Симптоматично, що король віддав перевагу КНР з її послідовною і стабільною близькосхідною політикою. Тоді як принц відвідав США, де новий президент Д. Трамп терміново латав прогалини в двосторонніх американо-саудівських відносинах, що з'явилися за період правління попереднього президента Б. Обами. Дональд Трамп активно підтримав саудівську програму економічних реформ і заявив про обговорення із саудівським принцем економічних угод на загальну суму близько 200 млрд дол. [8].

Повертаючись до китайсько-саудівських контактів 2016–2017 рр., можна зробити висновок, що Ер-Ріяд перетворюється в першочергового економічного і стратегічного політичного партнера Пекіна на Близькому Сході. Інші впливові арабські країни (Стіпет, Катар, ОАЕ, Ірак) також посідають важливе місце у близькосхідній стратегії Китаю.

Завершуючи аналіз, варто ще раз підкреслити, що китайська теорія стратегічного партнерства КНР і Арабського світу, успішно поєднуючись із принципом «взаємовигідного розвитку» та іншими постулатами сучасної системи міжнародних відносин, дозволяє Китаю позиціонувати себе в новій старій якості «відповідальної держави», можливо, на думку ряду політиків КНР на даному етапі розвитку — єдиною у своєму роді. Більшість китайських керівників і дипломатів нині переконані, що КНР, порівнюючи її дії з позиціями впливових світових держав на Близькому Сході, «є єдиним справжнім другом арабських народів». Якщо обмежитися у даній статті викладеними

фактами, подіями і документами та абстрагуватися (якщо це певною мірою можливо) від війн у Лівії та Сирії, то важко з наведеним твердженням не погодитися.

З іншого боку, якщо говорити коротко, Україні ще належить зробити раціональні висновки з аналізу близькосхідної політики КНР та її економічної дипломатії у цьому однозначно стратегічно важливому регіоні світу. На жаль, українська дипломатія не лише відстає у практичних кроках відновлення своєї присутності в Арабському світі, але й відстає в аналізі політичних, військових та економічних подій, які тут відбуваються. Сподіваємося, що переговори президентів П. О. Порошенка та Сі Цзіньпіна у швейцарському Давосі (січень 2017 р.) сприятимуть зміні ситуації на краще як в українсько-китайських відносинах, так і в аналітичному за-безпечені близькосхідної політики Української держави.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Политика Китая к арабским странам // Svargaman. — 06.02.2016. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.ru.journal-neo.com/node/120580>.
2. Arab News. — Al Riyadh. — 2017, March 17.
3. Див. Berman Sheri. The Promise of the Arab Spring. In Political Development, No Gain Without Pain / S.Berman // Foreign Affairs. — N.Y., 2013, January/February. — PP. 64–74.
4. Karoui Hichem. A Clearer Role in the Middle East / H.Karoui // Beijing Review. — 2016. — February 4. — PP. 22–23.
5. Ibid.
6. Ma Xiaolin. Impetus for Peace and Development. What can China offer the Middle East? / Ma Xiaolin // Beijing Review. — 2016. — February 4. — PP. 16–19.
7. Ibid.
8. Mohammed bin Salman and Trump discuss projects worth \$200 bln. / Al Arabiya. — 2017, March 17. — [Электронний ресурс].
9. Saudi Arabia signs 21 MoUs with China, grants trading licenses for two companies / Al Arabiya. — 2017, March 17. — [Электронний ресурс].
10. Yu Lintao. Active and Constructive / Yu Lintao // Beijing Review. — Beijing, 2016. — February 4. — PP. 12–15.
11. Yu Lintao. Op.cit. — PP. 13–14, a також Brown Kerry. China's Style. Chinese President's visit to the Middle East is not just an economic, but diplomatic investment / K.Brown // Beijing Review. — 2016. — February 4. — PP. 20–21.